תורה אור

והדר לרישא, אמר ליה מאי טעמא עביד מר הכי? אמר ליה דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש, והא אמר רב הונא אמר רב טעה אומר "ברוך שנתן"? אמר ליה לאו איתמר עלה אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב לא שנו אלא שלא פתח "בהטוב והמטיב" אבל פתח "בהטוב והמטיב" חוזר לראש. אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם אמר רב נחמן אמר שמואל טעה ולא הזכיר של ראש חדש: בתפלה מחזירין אותו, בברכת המזון אין מחזירין אותו. אמר ליה רב (א) אבין לרב עמרם מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון? אמר ליה אף לדידי קשיא לי ושאילתיה לרב נחמן ואמר לי מיניה דמר שמואל לא שמיע לי אלא נחזי אנן: תפלה דחובה היא מחזירין אותו, ברכת מזונא דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אין מחזירין אותו. אלא מעתה שבתות וימים טובים דלא סגי דלא אכיל הכי נמי דאי טעי הדר? אמר ליה אין דאמר רבי שילא אמר רב טעה חוזר לראש, והא אמר רב הונא אמר רב טעה אומר "ברוך שנתן"? לאו איתמר עלה לא שנו אלא שלא פתח "בהטוב והמטיב" אבל פתח "בהטוב והמטיב" חוזר לראש: עד כמה מזמנין? וכו': למימרא דרבי מאיר חשיב ליה כזית ורבי יהודה כביצה והא איפכא שמעינן להו *דתנן וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שהיה בידו בשר קדש אם עבר צופים שורפו במקומו ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה. עד כמה הם חוזרים: רבי מאיר אומר זה וזה בכביצה ורבי יהודה אומר זה וזה בכזית. אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה. אביי אמר לעולם לא תיפוך הכא בקראי פליגי: ר' מאיר סבר *"ואכלת" זו אכילה "ושבעת" זו שתיה ואכילה *בכזית, ורבי יהודה סבר "ואכלת ושבעת" אכילה שיש בה שביעה ואיזו זו כביצה. התם בסברא פליגי ר' מאיר סבר חזרתו *כטומאתו מה טומאתו בכביצה אף חזרתו בכביצה ור' יהודה סבר חזרתו כאיסורו מה איסורו בכזית אף חזרתו בכזית:

[יומא עט:] [שם פא.] [פסחים מט: סה. קכה.]

מתני' כיצד מזמנין בשלשה אומר "נברך", בשלשה והוא אומר "ברכו". בעשרה אומר "נברך אלהינו" בעשרה והוא אומר "ברכו". אחד עשרה ואחד עשרה רבוא. במאה הוא אומר "נברך ה' אלהינו" במאה והוא אומר "ברכו", ובאלף הוא אומר "נברך לה' אלהינו אלהי ישראל" באלף והוא אומר "ברכו", ברבוא אומר "נברך לה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו" ברבוא והוא אומר "ברכו". כענין שהוא מברך כך עונים אחריו "ברוך ה' אלהינו אלהי ישראל אלהי צבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו", ר' יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הם מברכים שנאמר °"במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל". אמר ר' עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובים ואחד מועטים אומר "ברכו את ה'" רבי ישמעאל אומר "ברכו את ה' המבורך":

תהלים סח

גמ' אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. תנן בשלשה והוא אומר ברכו? אימא אף

והדר לרישא. לתחלת ברכת המזון כדאמרינן (לעיל דף כט:) גבי תפלה עקר את רגליו חוזר לראש התם הוא דאיכא עקירת רגלים אבל הכא סיום הברכה הוא עקירת רגלים: **מי שיצא מירושלים.** לעיל מיניה מיירי ההולך לשחוט את פסחו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אם יכול לחזור ולבער ולחזור למצותו יחזור ויבער ואם לאו יבטל בלבו וכן מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קודש ונפסל ביציאתו חוץ לחומה: **אם עבר צופים.** מקום שיכול לראות בהמ"ק: **לפני הבירה.** מקום בהר הבית ששם בית הדשן גדול ששורפין פסולי קדשים קלים כדאמרינן בזבחים בפרק טבול יום (דף קד:): **זה וזה.** חמץ ובשר קודש: **חזרתו כטומאתו גרסינן.** שיעור חזרתו כשיעור טומאתו מידי דחשיב לענין טומאה חשיב זה לענין חזרה: **מתני' בשלשה והוא אומר ברכו.** דהא בלאו דידיה איכא זימון וכן כולם: **אחד עשרה ואחד עשרה רבוא.** כלומר הכל שוה משראויים להזכיר את השם אין צריכין לשנות ובגמ' פריך הא קתני סיפא במאה והוא אומר כו': **לפי רוב הקהל הם מברכים.** כמו שאמר שיש חילוק בין מאה לעשרה ובין מאה לאלף ובין אלף לרבוא והא דקתני אחד עשרה ואחד עשרה רבוא=ר"ע היא דאמר מה מצינו בבית הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין רבים בין מועטים אף כאן אין חילוק, הכי מוקי לה בגמרא: **גמ' אל יוציא את עצמו.** אע"פ שבארבעה הוא רשאי לומר לשלשה "ברכו", טוב לו שיאמר "נברך" ואל יוציא עצמו מכלל המברכים: **תנן בשלשה והוא אומר ברכו.** אלמא הכי עדיף כלומר רבים אתם ואפילו איני עמכם: אף

פסחים מט. ודף פא.

אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל. וא"ת והא הוי ר"ח מיומי דלא להתענאה בהון במגילת תענית? וי"ל דה"פ אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל פת שחייבו בברכת המזון אבל ביום טוב צריך לאכול פת, ותימה דאמרינן בסוכה (פ"ב דף כז.) אי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל חוץ מלילה הראשונה דיליף ט"ו ט"ו מחג המצות? וי"ל דה"פ שאינו צריך לאכול בסוכה אם לא ירצה אבל בשביל יו"ט צריך לאכול, וא"ת מכ"מ אם צריך לאכול בשביל יו"ט או בשביל סוכות? *ומיהו אומר רבינו יהודה דנפקא מינה כגון שירדו גשמים והכלו חוץ לסוכה דהשתא אם לכבוד יו"ט שפיר אבל אם בשביל סוכה ביו"ט ראשון צריך לחזור ולאכול בסוכה לאחר שיפסקו הגשמים דילפינן ט"ו ט"ו מחג המצות, אבל בשאר ימים אינו צריך והא דאמרינן בפרק אלו דברים (פסחים ד' סח:) מר בריה דרבינא הוה יתיב בתעניתא כולה שתא משמע שהיה מתענה ביום טוב? מפרש ר"י דבתענית חלום קאמר, אבל בשאר תעניות אסור. וסעודה שלישית של שבת היה מסופק ר"י אם אי בעי לא אכיל אלא מיני תרגימא כדפי' ר"ת כדאמרי' בסעודת סוכה ומיהו בכתובות פרק אע"פ (דף סד:) חשיב גבי משרה אשתו על ידי שליש שלש סעודות מסל שבת, א"כ משמע דכולן שוות כיון דילפינן *ממן אלמא דשוות הן, ומיהו אם אכל סעודה רביעית ושכח של שבת לא הדר לרישא דודאי אי בעי לא אכיל הך סעודה רביעית כלל: ***עד כמה מזמנין וכו'.** ה"ה ברכת המזון בלא זימון אלא רבותא אשמעינן דאפילו על כזית מזמנין: **אם עבר צופים.** פירש"י בפסחים (פ"ג ד' מט.) מקום ששמו צופים ול"נ דא"כ ה"ל למימר "וכמדהו לכל רוח" כדקאמר התם [מט:] גבי מודיעים ולפנים אלא י"ל שאינו מקום וצופים הוי לשון ראיה וה"פ אם הרחיק מירושלים כ"כ שאינו יכול לראות ירושלים שורפו במקומו: **רבי מאיר סבר ואכלת זו אכילה ואכילה בכזית.** ואומר הר"י דהני קראי אסמכתא בעלמא נינהו דמדאורייתא בעינן שביעה גמורה כדאמר פרק מי שמתו (ד' כ:) "וכי לא אשא פנים לישראל" וכו' וכן אמרינן התם "בן מברך לאביו" ומוקים לה במאן דאכיל שיעורא דרבנן ופירש"י היינו כזית או כביצה ועוד אי כזית או כביצה הוי דאורייתא איזה שיעור דרבנן. וקי"ל בכזית דלפי מה שמחליף רבי יוחנן קאמר רבי יהודה בכזית, ור' מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. גם לאביי דלא מחליף ור"מ אית ליה עד כזית נראה דהלכה כר"מ בכזית אף על גב דבעלמא *ר"מ ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה בהא הלכה כר"מ דהא קיים ליה ר' יוחנן בשיטתו לעיל *דאינו מוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן וכן פסק בה"ג ור"ח ושאלתות. *ולענין שתיה אומר ר"י דיש להחמיר ולברך עליו אפילו בפחות ממלא לוגמיו אף על גב דלענין יום הכפורים ליתא, לא ילפינן מינה לענין ברכה, תדע דלענין ברכת המזון בכזית ולענין יום הכפורים עד דהוי דוקא *ככותבת: **נברך אלהינו גרסינן** ולא גרסינן "נברך לאלהינו" בלמ"ד, דדוקא גבי שיר והודאה כתיב למ"ד כמו "שירו לה'", "הודו לה'", "גדלו לה'" אבל גבי ברכה לא מצינו זה הלשון וכן מפורש בסדר רב עמרם: **אמר ר"ע מה מצינו בבית הכנסת אחד עשרה וכו'.** משמע דרבי יוסי הגלילי מודה בבית הכנסת מדקאמר "מה מצינו וכו'" כלומר שאתה מודה לי, ומאי שנא דפליגי בברכת המזון ומודו בבית הכנסת? ויש לומר דודאי לא חלקו בין עשרה למאה בתפלה דהללו נכנסים והללו יוצאים ולאו אדעתיה, אבל בברכת המזון שהן קבועין ומעורבין שם יחד אין נטעות בזה, שאין יוצאין עד לאחר ברכת המזון: **לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל.** ופריך בירושלמי מן הקורא בתורה ומן החזן שאומר "ברכו" ומפרש כיון שאומר "המבורך" אין זה מוציא עצמו מן הכלל: **תנן בשלשה והוא אומר ברכו.** ס"ד השתא דברכו עדיף משום דברכו היינו צווי לברך את השם אבל נברך אינו אלא נטילת רשות: אלא

[שבת קיז:]

שייך למשנה לעיל מה.

[מח.] [נה:] פ' יתרו סימן נב [וע"ע תוס' יומא עט. ד"ה ולא בירך באריכות]

עין משפט נר מצוה

סג א מיי' פ"ב מהלכות ברכות הל' יג סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קפח סעיף ז ובסי' תכד:

סד ב ג מיי' שם הל' יב טוש"ע שם ס"ו:

סה ד ה מיי' פי"ט מהל' פסולי המוקדשין הלכה ח:

סו ו ז מיי' פ"ה מהל' ברכות הל' ב ד סמג עשין כז טוש"ע או"ח סי' קצב סעיף א:

[ועי' היטב תוס' סוכה כז. ד"ה אי בעי]

רב נסים גאון

מר סבר חזרתו כטומאתו מה טומאתו בכביצה. עיקרה בתורת כהנים יכול יטמא כל שהוא ת"ל אשר יאכל הא אינו מטמא אלא בכביצה ובגמרא דיום הכפורים (דף פ) אמרינן תניא ר' אומר כל איסורין שבתורה בכזית חוץ מטומאת אוכלין בכביצה כו' מנלן א"ר אבהו אמר ר' אלעזר דאמר קרא מכל האוכל אשר יאכל אוכל שאתה יכול לאוכלו בבת אחת שיערו חכמים שאין בית הבליעה יתר מביצת תרנגולת ולענין איסורין אמרי' (סוכה ו) ארץ זית שמן ארץ שרוב שיעוריה כזיתים ועיקרו בתורת כהנים אשר תאכל אין אכילה בפחות מכזית ובגמ' דפרק גיד הנשה (חולין דף צו) אמרי' ור' יהודה אכילה כתיבה בה ואכילה בכזית והתם נמי אמרי' (שם דף קג) אבר מן החי צריך כזית מ"ט אכילה כתיב ביה ואכילה בכזית וכמוה רבות בתלמוד ומינה ילפינן לנגע ולנושא ששיערו חכמים כזית כדתניא בתורת כהנים [בפרשת אמור] והכי איתא בת"כ [שם בפ' שמיני] נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה את שאין לה טומאה אלא אכילה וכו' יכול נבלת בהמה מטמא בגדים בבית הבליעה ת"ל בה בה אתה מטמא בבית הבליעה ואין אתה מטמא בנבלת בהמה בבית הבליעה א"כ למה נאמר האוכל ליתן שיעור מה האוכל בכזית אף הנוגע והנושא בכזית:

בשלשה והוא אומר ברכו. אמר שמואל לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל ואסיקנא דנברך עדיף למה נהגו העם בספר תורה לומר הקורא ברכו ואינו אומר נברך ופירוקה כי הקורא בב"ה כיון שהצריכוהו לומר המבורך לא יצא מן הכלל והרי בירך הוא תחלה קודם הצבור ובברכת המזון אם הוא אומר ברכו את שאכלנו משלו הרי הוציא את עצמו מן הכלל והכי אמרינן בתלמוד ארץ ישראל אמר אני איני מוציא את עצמי מן הכלל התיבון הרי הקורא בתורה אומר ברכו אמר ר' אבין מכיון דהוא אומר המבורך אף הוא אינו מוציא עצמו מן הכלל והוא פירוקא יפה וחביב:

מסורת הש"ס

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ליה רב אבין בר אבין לרב עמרם מאי שנא:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה אם עבר צופים כו' הוי לשון ראיה עי' לקמן סא ע"ב ברש"י ד"ה מנכספי:

תוס' ד"ה ר"מ סבר כו' ולענין שתיה אומר ר"י דיש להחמיר ולברך. ק"ל היאך שייך להחמיר לברך הא בברכה ספיקא לקולא:

תת נושא

הבדל בין תפילה לברכת המזון ביחס למי שטעה להזכיר ראש חודש

נושא

שיעור אכילה המחייב ברכת המזון

נושא

נוסח ברכת הזימון